

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Затверджую:

Т.в.о. декана
юридичного факультету
Надія МОСКАЛЮК
«_____» _____ 2023 р.

Затверджую:

В.о. проректора з
науково-педагогічної роботи
Віктор ОСТРОВЕРХОВ
«_____» _____ 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

з дисципліни «Право міжнародної безпеки»

Ступінь вищої освіти – бакалавр
Галузь знань – 08 Право
Спеціальність – 081 Право
Освітньо-професійна програма – Право

Кафедра теорії та історії держави і права

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практичних (год.)	ІРС (год.)	Тренінг, КПЗ	Самост. робота студ. (год.)	Всього (год.)	Екз./ Зал. (сем.)
Денна	III	6	28	14	3	6	99	150	6, залік

31.08.2023
(Signature)

Робочу програму склала професор кафедри теорії та історії держави і права, д.ю.н., доцент Тетяна ДРАКОХРУСТ

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри теорії та історії держави і права, протокол № 1 від 30.08.2023 р.

В.о.завідувача кафедри
д.ю.н., доц.

Наталія ЧУДИК

Розглянуто і схвалено групою забезпечення спеціальності 081 Право, протокол № 1 від 30.08.2023 р.

Голова групи
забезпечення спеціальності,
д.ю.н., проф.

Ірина ЛУКАСЕВИЧ-КРУТНИК

Гарант ОПІ Право
д.ю.н., доц.

Наталія ЧУДИК

**СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВО МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ»**

1. «ПРАВО МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ»

Дисципліна «Право міжнародної безпеки»	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS - 5	Галузь знань : 08 «Право»	Вибіркова дисципліна Мова викладання українська
Кількість залікових модулів - 3	Спеціальність : 081 «Право»	Рік підготовки: Денна - 3 Семестр: Денна - 6
Кількість змістових модулів – 2	Ступінь вищої освіти – бакалавр	Лекції: Денна - 28 (год.) Практичні заняття: Денна - 28 (год.)
Загальна кількість годин – Денна - 150		Самостійна робота: Денна – 99 (год.) (тренінг – 4 год.) Індивідуальна робота : Денна – 3 (год.)
Тижневих годин: Денна форма навчання – 8 год., з них аудиторних – 4 год.		Вид підсумкового контролю – залік

2. Мета і завдання дисципліни «Право міжнародної безпеки»

2.1. Мета вивчення дисципліни

Метою дисципліни «Право міжнародної безпеки» є формування у студентів теоретичних і прикладних знань про загальні тенденції розвитку міжнародно-правового регулювання співробітництва в сфері міжнародної безпеки, вмінь, навичок, пов'язаних з основними науковими проблемами права міжнародної безпеки, а саме:

ознайомити студентів із системою міжнародно-правових актів в сфері правового регулювання роззброєння, обмеження озброєнь та міжнародного співробітництва в сфері міжнародної безпеки;

сформуванню вміння студентів здійснювати аналіз універсальних та регіональних міжнародно-правових актів в області права міжнародної безпеки;

сформуванню у студентів правничий світогляд, правосвідомість і правову культуру правознавця, юридичне мислення.

2.2. Завдання вивчення дисципліни:

Завдання вивчення дисципліни полягає у набутті студентами знань, умінь і здатностей (компетенцій) ефективно реалізовувати набуті теоретичні знання на практиці. Завданням вивчення дисципліни є також детальне вивчення правового статусу суб'єктів права міжнародної безпеки; аналіз універсальних та регіональних міжнародно-правових актів в області регулювання міжнародної безпеки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основоположні концепції про виникнення і розвиток наукових досліджень в сфері права міжнародної безпеки, їх місце і роль в структурі науки про міжнародні відносини;
- методологію дослідження основних підходів до розуміння сутності, форм і методів забезпечення міжнародної безпеки;
- базовий понятійно-категоріальний апарат і методологічний інструментарій теорії права міжнародної безпеки;
- співвідношення національної безпеки, регіональної безпеки та міжнародної безпеки як взаємопов'язаних підсистем, що слугують основою для створення й функціонування глобальної системи забезпечення міжнародної безпеки;
- основні соціально-політичні та економічні тенденції і протиріччя у сфері міжнародної безпеки, в тому числі в контексті співвідношення їх з національними інтересами і пріоритетами національної безпеки України.

вміти:

- володіти методологічним інструментарієм теорії права міжнародної безпеки;
- використовувати знання з права міжнародної безпеки в юридичній практиці;
- орієнтуватися в системі законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що становлять предмет галузі права міжнародної безпеки;
- відслідковувати зв'язки норм права з нормами права міжнародної безпеки інших галузей права;
- застосовувати методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняння, моделювання і прогнозування в сфері міжнародної безпеки;
- самостійно працювати з науковою та навчальною літературою, з нормативно-правовими актами різного рівня ієрархічності;
- вміти приймати рішення з метою вирішення теоретичних, законодавчих і практичних питань національної та міжнародної безпеки.

2.4. Результати навчання:

Програмні результати навчання, здобуті під час вивчення дисципліни «Право міжнародної безпеки», дозволяють студентам в процесі професійної реалізації:

Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної та міжнародної правової системи.

3. Зміст дисципліни

Змістовий модуль 1. Загально-теоретичні поняття права міжнародної безпеки

Тема 1. Поняття та зміст права міжнародної безпеки. Генезис його розвитку

Поняття права міжнародної безпеки. Цілі і принципи права міжнародної безпеки. Діяльність і роль Ради Безпеки ООН в сфері міжнародної безпеки. Структурні інституційні механізми, що забезпечують реалізацію права міжнародної безпеки. Особливості встановлення відповідальності суб'єктів за порушення норм права міжнародної безпеки.

Тема 2. Джерела права міжнародної безпеки

Універсальні договори в сфері міжнародної безпеки. Регіональні договори в сфері міжнародної безпеки. Двосторонні угоди між країнами щодо підтримання миру та безпеки. Роль для права міжнародної безпеки заяв та декларацій про мир та безпеку у світі.

Тема 3. Система колективної безпеки. Роль ООН та Ради Безпеки в системі підтримання миру та світового правопорядку

Поняття всеосяжної колективної безпеки. Поняття та зміст універсальної колективної безпеки у сучасному міжнародному права. Сутність регіональної колективної безпеки та її роль для розвитку регіонів. Дії відносно загрози миру та актів агресії. Повноваження РБ ООН. Регіональні угоди (глава 8 Статуту ООН). Поняття регіональної системи колективної безпеки. Організація Американських держав. Договір про оборону Південно-Східної Азії.

Тема 4. Роззброєння та обмеження озброєнь

Правове регулювання заходів з роззброєння. Заборона окремих видів зброї. Зона цілковитої демілітаризації. Ядерне роззброєння. Без'ядерні зони. Процес роззброєння.

Тема 5. Міжнародний контроль і заходи зі зміцнення довіри між країнами як фактор стабільності безпеки у світі

Міжнародний контроль як особливий вид діяльності суб'єктів МП за дотриманням права міжнародної безпеки та загальносвітового правопорядку. Заходи зі зміцнення довіри на універсальному, регіональному та двосторонніх рівнях. Миротворчі місії. Гуманітарна інтервенція. Використання міжнародних коаліцій, та санкцій країн, які входять до них, на уряд країни правопорушника.

Змістовий модуль 2. Організаційно- правові заходи діяльності по підтриманню мира та безпеки

Тема 6. НАТО у системі євроатлантичної безпеки

Еволюція компетенції основних органів НАТО у сфері військового та безпекового співробітництва держав-членів. Розширення безпекового співробітництва в рамках НАТО по завершення холодної війни. Партнерство заради миру. Середземноморський діалог. НАТО і боротьба з тероризмом. Взаємодія ЄС та НАТО у сфері безпеки та оборони.

Тема 7. Роль регіональних міжнародних організацій в забезпеченні міжнародної безпеки

Правові підстави діяльності регіональних організацій в сфері міжнародної безпеки. Правові наслідки Хельсинської наради з безпеки і співробітництва в Європі. Заснування і структура ОБСЄ. Миротворчі операції ОБСЄ. Операції з підтримання миру. Миротворчі операції ОБСЄ в Україні.

Тема 8. Мирне розв'язання міжнародних спорів, як основа права міжнародної безпеки

Поняття і сутність міжнародного спору. Види міжнародно-правових способів мирного вирішення міжнародних спорів. Вирішення спорів у міжнародних організаціях.

Тема 9. Значення міжнародного кримінального судочинства для зміцнення системи міжнародної безпеки.

Принципи Нюрнберзького воєнного трибуналу. Токійський воєнний трибунал. Міжнародний кримінальний суд: основні аспекти запобігання агресії. Резолюція ГА ООН № 68/262 від 27 березня 2014 року стосовно України в контексті агресії РФ.

**4. Структура залікового кредиту дисципліни «Право міжнародної безпеки»
(денна форма навчання)**

4	Назва теми	Кількість годин					Контрольні заходи
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота	Тренінг, КПЗ	
Змістовий модуль 1. Засади конституційно-правового регулювання							
1.	Тема 1. Поняття та зміст права міжнародної безпеки. Генезис його розвитку	2	2	5			Тести, опитування
2.	Тема 2. Джерела права міжнародної безпеки	2	2	5			Тести, опитування, есе
3.	Тема 3. Система колективної безпеки. Роль ООН та Ради Безпеки в системі підтримання миру та світового правопорядку	4	2	5	1	3	Тести, опитування, практ.завдання
4.	Тема 4. Роззброєння та обмеження озброєнь	4	2	5			Тести, опитування, есе
5.	Тема 5. Міжнародний контроль і заходи зі зміцнення довіри між країнами як фактор стабільності безпеки у світі	4	2	11	1		Тести, опитування, практ.завдання
	Заліковий модуль 1						Самостійна робота

Змістовий модуль 2. Організаційно- правові заходи діяльності по підтриманню мира та безпеки

Змістовий модуль 2. Організаційно- правові заходи діяльності по підтриманню мира та безпеки							
6.	Тема 6. НАТО у системі євроатлантичної безпеки	4	2	10	1	3	Тести, опитування, прак.завдання
7.	Тема 7. Роль регіональних міжнародних організацій в забезпеченні міжнародної безпеки	4	2	20			
8.	Тема 8. Мирне розв'язання міжнародних спорів, як основа права міжнародної безпеки	2		20			Тести, опитування, есе
9.	Тема 9. Значення міжнародного кримінального судочинства для зміцнення системи міжнародної безпеки.	2		18			Тести, опитування, прак.завдання
	Заліковий модуль 2 (РКР)						Контрольна робота
	Тренінг			4			Тренінг
	Заліковий модуль 3 (КПЗ)						КПЗ
	Всього:	28	14	99	3	6	

5. Тематика семінарських занять

Семінарські заняття мають на меті поглиблення теоретичних знань студентів і набуття ними необхідних практичних навичок вирішення конкретних практичних ситуацій, роботи із законодавчими актами та їх застосуванням.

Підготовка до семінарських та практичних занять полягає у вивченні теоретичного матеріалу, ознайомленні з нормативними актами і спеціальною науковою літературою по темі заняття. З метою перевірки рівня засвоєння матеріалу необхідно дати відповідь на контрольні запитання і виконати практичні завдання.

Важливою формою поглиблення знань з права міжнародної безпеки є підготовка студентами реферативних доповідей з проблемних питань курсу, їх заслуховування та обговорення на заняттях.

Робочою програмою вивчення курсу Право міжнародної безпеки передбачено проведення семінарських занять у обсязі 14. Заняття проводяться з усіх тем, передбачених робочим планом.

Змістовий модуль 1

Практичне заняття 1 (2 год)

Тема: Поняття та зміст права міжнародної безпеки. Генезис його розвитку

Мета: з'ясувати сутність і місце права міжнародної безпеки в системі міжнародного публічного права.

Питання для обговорення:

1. Поняття права міжнародної безпеки. Цілі і принципи права міжнародної безпеки.
2. Діяльність і роль Ради Безпеки ООН в сфері міжнародної безпеки.
3. Структурні інституційні механізми, що забезпечують реалізацію права міжнародної безпеки. Особливості встановлення відповідальності суб'єктів за порушення норм права міжнародної безпеки.

Практичне заняття 2. (2 год)

Тема: Джерела права міжнародної безпеки

Мета: здійснити характеристики джерел права міжнародної безпеки.

1. Універсальні договори в сфері міжнародної безпеки.
2. Регіональні договори в сфері міжнародної безпеки.
3. Двосторонні угоди між країнами щодо підтримання миру та безпеки.
4. Роль для права міжнародної безпеки заяв та декларацій про мир та безпеку у світі.

Практичне заняття 3 (2 год)

Тема: Система колективної безпеки. Роль ООН та Ради Безпеки в системі підтримання миру та світового правопорядку

Мета: з'ясувати витoki, правову природу, сутність і значення систему колективної безпеки, її місце в механізмі правового регулювання.

Питання для обговорення:

1. Поняття всеосяжної колективної безпеки.
2. Поняття та зміст універсальної колективної безпеки у сучасному міжнародному права.
3. Сутність регіональної колективної безпеки та її роль для розвитку регіонів.
4. Дії відносно загрози миру та актів агресії. Повноваження РБ ООН. Регіональні угоди (глава 8 Статуту ООН).
5. Поняття регіональної системи системи колективної безпеки.
6. Організація Американських держав. Договір про оборону Південно-Східної Азії.

Практичне заняття 4 (2 год)

Тема: Роззброєння та обмеження озброєнь

Мета: з'ясувати сутність і зміст роззброєння та обмеження озброєнь.

Питання для обговорення:

1. Правове регулювання заходів з роззброєння.
2. Заборона окремих видів зброї.
3. Зона цілковитої демілітаризації.
4. Ядерне роззброєння.
5. Без'ядерні зони.
6. Процес роззброєння.

Практичне заняття 5 (2 год)

Тема: Міжнародний контроль і заходи зі зміцнення довіри між країнами як фактор стабільності безпеки у світі

Мета: з'ясувати засади міжнародного контролю і заходи зі зміцнення довіри між країнами як фактор стабільності безпеки у світі

Питання для обговорення:

1. Міжнародний контроль як особливий вид діяльності суб'єктів МП за дотриманням права міжнародної безпеки та загальносвітового правопорядку.
2. Заходи зі зміцнення довіри на універсальному, регіональному та двосторонніх рівнях.
3. Миротворчі місії.
4. Гуманітарна інтервенція.
5. Використання міжнародних коаліцій, та санкцій країн, які входять до них, на уряд країни правопорушника.

Змістовий модуль 2

Практичне заняття 6 (2 год)

Тема: НАТО у системі євроатлантичної безпеки

Мета: з'ясувати місце НАТО у системі євроатлантичної безпеки

Питання для обговорення:

1. Еволюція компетенції основних органів НАТО у сфері військового та безпекового співробітництва держав-членів.
2. Розширення безпекового співробітництва в рамках НАТО по завершення холодної війни. Партнерство заради миру.
3. Середземноморський діалог.
4. НАТО і боротьба з тероризмом.
5. Взаємодія ЄС та НАТО у сфері безпеки та оборони.

Практичне заняття 7 (2 год)

Тема: Роль регіональних міжнародних організацій в забезпеченні міжнародної безпеки

Мета: з'ясувати сутність і місце регіональних міжнародних організацій в забезпеченні міжнародної безпеки

Питання для обговорення:

1. Правові підстави діяльності регіональних організацій в сфері міжнародної безпеки.
2. Правові наслідки Хельсинської наради з безпеки і співробітництва в Європі.
3. Заснування і структура ОБСЄ.
4. Миротворчі операції ОБСЄ.
5. Операції з підтримання миру.
6. Миротворчі операції ОБСЄ в Україні.

6. Комплексне практичне індивідуальне завдання

Комплексне практичне індивідуальне завдання (КПЗ) - форма організації навчання, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці. КПЗ виконують студенти самостійно під керівництвом викладачів, це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих у процесі лекційних, практичних занять.

Види КПЗ з навчальної дисципліни «Право міжнародної безпеки»:

- підготовка наукової статті або тез наукової доповіді до друку;
- участь у інтернет-конференціях;
- участь у студентських олімпіадах;
- написання есе, виконання творчих завдань;
- участь у командному проєкті.

Вид КПЗ погоджується з кожним студентом окремо.

Теми КПЗ погоджуються також індивідуально.

7. Самостійна робота

Самостійна робота, як одна із форм засвоєння навчального матеріалу у вільний від обов'язкових занять час і без участі викладача, передбачає особистісно-орієнтовану організацію самоосвіти студента. Організація самостійної роботи вимагає особливої уваги, тому що частина питань кожної теми виноситься на самостійне опрацювання студентами, а матеріал, передбачений для засвоєння під час самостійної роботи, виноситься на екзамен. Самостійна робота

забезпечується необхідними навчально-методичними засобами (у тому числі конспектами лекцій, навчально-методичними розробками для самостійного вивчення дисципліни, періодичними виданнями). Студенти мають можливість самостійно опрацьовувати навчальний матеріал у бібліотеці, навчальних кабінетах і комп'ютерних класах з використанням мережі Інтернет, а також у домашніх умовах (при отриманні відповідного пакету навчально-методичної літератури).

<i>№ n/n</i>	<i>Тематика</i>
1.	Тема 1. Поняття та зміст права міжнародної безпеки. Генезис його розвитку
2.	Тема 2. Джерела права міжнародної безпеки
3.	Тема 3. Система колективної безпеки. Роль ООН та Ради Безпеки в системі підтримання миру та світового правопорядку
4.	Тема 4. Роззброєння та обмеження озброєнь
5.	Тема 5. Міжнародний контроль і заходи зі зміцнення довіри між країнами як фактор стабільності безпеки у світі
6.	Тема 6. НАТО у системі євроатлантичної безпеки
7.	Тема 7. Роль регіональних міжнародних організацій в забезпеченні міжнародної безпеки
8.	Тема 8. Мирне розв'язання міжнародних спорів, як основа права міжнародної безпеки
9.	Тема 9. Значення міжнародного кримінального судочинства для зміцнення системи міжнародної безпеки.

8. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГУ

Тренінг з дисципліни «Право міжнародної безпеки»

Тематика тренінгу

1. Еволюція компетенції основних органів НАТО у сфері військового та безпекового співробітництва держав-членів.
2. Розширення безпекового співробітництва в рамках НАТО по завершенні холодної війни. Партнерство заради миру.
3. Взаємодія ЄС та НАТО у сфері безпеки та оборони.

Порядок проведення тренінгу

1. Ознайомитися з передумовами виникнення органів НАТО.
2. Проаналізувати особливості Розширення безпекового співробітництва в рамках НАТО
3. Представити результати аналізу у вигляді командного проекту (наприклад, гра-симуляція).

9. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

В процесі вивчення дисципліни «Право міжнародної безпеки» використовуються засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання: поточне опитування; залікове модульне опитування; командні проєкти; аналітичні звіти, реферати, есе; презентації результатів виконаних завдань і досліджень; ректорська контрольна робота. Підсумковою формою контролю є залік. При вивченні навчальної дисципліни «Право міжнародної безпеки» використовуються наступні методи навчання: лекції, семінарські заняття, індивідуальні заняття, виконання наукових робіт під керівництвом викладача.

10. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Для заліку

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 3 (підсумкова оцінка за КПЗ, враховуючи поточне опитування)
30	40	30
1. Усне опитування під час заняття (5 тем по 6 балів = 30 балів) 2. Модульна контрольна робота = 70 балів	1. Усне опитування під час заняття (4 теми по 10 балів = 40 балів) 2. Модульна контрольна робота = 60 балів	1. Активна участь у тренінгах, презентації та самопрезентації = 20 балів. 2. Написання КПЗ, на основі сформованих індивідуальних завдань = 50 балів. 3. Захист КПЗ = 30 балів.

Шкала оцінювання:

За шкалою університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100	відмінно	A (відмінно)
85-89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає

№	Найменування	Номер заняття
1.	Фліпчарт	1-9
2.	Ноутбук	1-9
3.	Проектор	1-9
4.	Пакет презентаційних матеріалів	1-9

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Віденська конвенція «Про консульські зносини» 24 квітня 1963 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047#Text.
2. Декларація ООН про принципи міжнародного права 1970 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
3. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Заключний акт НБСЄ Хельсінкі 1975 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055.
5. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників. Прийнята ГА ООН 17 грудня 1979. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/hostages.shtml.
6. Нью-Йоркська Конвенція «Про спеціальні місії» 8 грудня 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092#Text.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй . URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
8. Статут Ради Європи. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_001.
9. Статут Співдружності Незалежних Держав. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_033.
10. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. К.: Наш Формат, 2018. 320 с.
11. Концепт "Європа": навч. посіб. / Ващенко А.В., Гаврилов В.М., Дятлов В.О., Казимір В.А., Кеда М.К., Коваленко О.О., Соломенна Т.В. Чернігів: Десна Поліграф, 2018. 296 с.
12. Стройко Т.В. Міжнародні організації: навч. посіб. К.: Кондор Видавництво, 2018. 250 с.
13. Загальні принципи політики ЄС щодо підтримки правосуддя перехідного періоду. URL: <https://cutt.ly/DQTjDg4>
14. Електронний ресурс УГСПЛ, пошук за рубрикою « перехідне правосуддя». URL: <https://cutt.ly/MQTjFzL>
15. Robin Geiß, Nils Melzer. The Oxford Handbook of the International Law of Global Security (Oxford Handbooks). Oxford University Press (April 16, 2021). 1200 p.
16. Stephen Dycus (Author), William C. Banks National Security Law, Seventh Edition and Counterterrorism Law, Fourth Edition: 2022-2023 Supplement. Aspen Publishing (August 19, 2022). 278 p.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

17. Центр глобального миру і врегулювання конфліктів (Center for Global Peace and Conflict Studies). URL: <http://www.cgpracs.uci.edu>.
18. Журнал теорії міжнародних відносин і світової політики. URL: <http://www.intertrends.ru/index.htm>.
19. Центр дослідження міжнародних відносин. URL: <http://edu.cirs.kiev.ua>.

20. Центр з питань миру і конфліктів. URL: <http://www.centrepeaceconflictstudies.org/publications>.
21. Журнал «Актуальні проблеми міжнародних відносин». URL: <http://journals.iir.kiev.ua>.